

Història per formar, història per ensenyar

Montserrat Duch Plana

Universitat Rovira i Virgili

El professor Antoni Gavalrà ha volgut una vida dedicada a l'educació i a la investigació històrica. Els seus companys i amics li retem el nostre reconeixement amb motiu de la seva merescuda jubilació. Uns i altres comentem, cadascú a la seva manera, aspectes de la seva fecunda tasca humanística, sigui en la formació de mestres o en la publicació de les seves recerques.

En aquestes pàgines hi trobareu el que, segons el meu criteri, cal emfatitzar de la seva aportació a la historiografia catalana. A Gavalrà li interessa l'esforç tenaç i continuat per tal «d'intentar sempre precisar ensenyances socials de present i sobretot de futur»; una llarga vinculació amb la Unió de Pagesos en pot ser l'exponent. Conrea, doncs, una història útil, compromesa, rigorosa, inserida en els debats del present. El títol d'aquesta contribució l'he manllevat d'un curs d'estiu que va dirigir (URV, 2010), que fa palès aquesta voluntat seva educadora. A la didàctica de les ciències socials hi ha dedicat la seva tasca universitària des del 1979 fins a enguany, 2020. Abans s'havia guanyat la vida fent tant de mestre jove com de professor de secundària (1975-1990).

En una mena d'autopresentació sosté que «entro a estudiar els segments de persones i grups que es podrien qualificar sense història, centrat en moviments que intenten donar un gir social en les relacions capitalistes al camp». Una clara vocació, doncs, pel conreu de la història social. I de manera més concreta pel món agrari, del qual prové, ja que va néixer a Vallmoll en una família pagesa (1950). Així farà recerques singulars sobre sindicats i cooperatives agràries tot bastint pautes metodològiques que il·luminaran altres recerques d'àmbit local o comarcal. Li interessien els sindicats de classe, els conflictes agraris com les diverses tradicions sindicals en espais territorials diferenciats, les formes contractuals i les influències legislatives en el cooperativisme

(2020), així com els moments de conflicte manifest, siguin vagues o col·lectivitats agràries. No oblida els grups de pressió, com ara les mútues de propietaris o les federacions agràries i avança en la delimitació, imprescindible, de l'estructura de la propietat (jornalers, mitjans i grans propietaris).

La historiografia, és a dir, «la memòria dels fets passats posada per escrit», en el cas català ha prestat bagatge i complexitat a la consciència nacional. Gavaldà ha fet notables aportacions al conjunt d'obres i d'estudis a partir de fonts documentals i bibliografia. Amb una metodologia rigorosa, perfeccionista sovint, ha petjat per clarificar actituds, dinàmiques i conflictes socials.

Formació

L'Escola Normal de Magisteri i la Facultat de Lletres a Tarragona de la Universitat de Barcelona van acompanyar un procés formatiu intens des del 1977, quan obté la llicenciatura en Filosofia i Lletres, i fins al 1988, quan assoleix el doctorat. Especialitzat en filologia catalana (1983) i geografia i història (1985), va compatibilitzar aquests estudis amb l'exercici del professorat. Una trajectòria reeixida, doncs, que mostra la passió pel coneixement i la tenacitat personal en treballar a primària, secundària i en estudis universitaris al llarg de cinquanta anys. Una proesa d'algú forjat en el treball dur, continuat, ambició. La participació en simpòsiums, col·loquis i congressos alimentarà una formació continuada com a historiador i docent.

Recerca

Gavaldà ha esmerçat energies en l'obtenció de recursos imprescindibles per a la investigació. Ha obtingut ajuts de la Generalitat (Departament de Cultura, Centre d'Història Contemporània, Museu d'Història de Catalunya, AGAUR), de la Universitat de Barcelona i de la Rovira i Virgili, de la Diputació de Tarragona, de la Coordinadora de Centres d'Estudi de Parla Catalana o del Memorial Democràtic, com també del Ministeri de Ciència. Ha participat en projectes de recerca col·lectius sota la direcció de Pere Anguera i Montserrat Duch en el grup de recerca consolidat Isocac (Ideologies i Societat a la Catalunya Contemporània),¹ que fundà Anguera, el qual també li dirigí la tesi doctoral, que es publicà en dos volums: *L'associacionisme agrari a Catalunya. El model de la Societat Agrícola de Valls: 1888-1988*, vol. I (23) i vol. II (24) (1989).

Les temàtiques de la recerca completen el perfil de l'historiador Gavaldà amb la participació destacada en projectes col·lectius, com ara «La primera guerra carlista (1833-1840) en la Catalunya meridional» (1989), «La premsa republicana en la pro-

1 <<http://isocac.blogspot.com/>>

víncia de Tarragona» (1990), «El sindicalismo en la provincia de Tarragona en la década de los cuarenta» (1995), «Orígenes, configuración y elementos simbólicos del catalanismo político» (1998), «Recerca, classificació i documentació de fotografies i documents textuais referents a la història i vida quotidiana de Catalunya» (1998), «El batec de Josep M. Rendé, des de la Mancomunitat a la renovació agrària de Catalunya» (2005), «El pas de la cooperació agrària lliure a una estructura regulada (anys quaranta al Priorat i a la Conca de Barberà)» (2007), «Ideologías y sensibilidades en la Cataluña contemporánea» (2008), «Ideologies i societat a la Catalunya contemporània» (2009), «Los espacios y la memoria de la sociabilidad popular en la Catalunya contemporánea» (2012), «Sociabilidades: espacios de construcción de la ciudadanía en Cataluña (1868-1939)» (2015) i «Historia de la Catalunya subalterna contemporánea: alternativas solidarias y cooperativas» (2019). En la seva condició de professor titular de Didàctica de les Ciències Socials ha dirigit el Grup d'Investigació Didàctica i Continguts Curriculars (2015-2020).

Les beques i els premis incentiven i reconeixen la tasca investigadora. Un acadèmic com Gavaldà ha reeixit a aconseguir les beques Prous i Vila (1996), Antoni Agustí (2005) i Lucius Licinius Sura (2010), i ha treballat en la creació i com a membre del jurat dels premis Terra d'Ateneus, Roca Galès i Penedès. Estic convençuda que haver estat padrí de Pilar Benejam, nomenada doctora honoris causa per la Universitat Rovira i Virgili, a proposta seva, va constituir una de les satisfaccions més preuades de la seva vida acadèmica (2020, URV).

Transferència

En la Universitat actual s'empeny, cada dia més, a transferir a la societat els resultats de la recerca, una cultura ben allunyada de la idea de tancament en una torre de vori. La recerca es realitza amb recursos públics, que han de ser ben administrats. En el cas de les humanitats el retorn social pren la forma de publicacions, organització d'exposicions, conferències i cursos, presentacions de llibres o taules rodones. En aquesta dimensió també ha esmerçat saber i saber fer el doctor Gavaldà en múltiples vies de divulgació. Així, ha publicat nombroses ressenyes de llibres d'altri en especial a *L'Avenç* i a *Iberoamericana*, com també a *Comunicació Educativa* i *Cooperació Catalana*, com ara la crítica del llibre de Manuel Ballarín i José Luis Ledesma *Avenida de la República. Actas del II Encuentro Historia y compromiso: sueños y realidades para una República* (2010), i el de Manuel Ballarín, Diego Cucalón i José Luis Ledesma, *La II República en la encrucijada: el segundo bienio* (2010). També la ressenya del llibre de María Rosa de Madariaga *Abd-el-Krim el Jatabi. La lucha por la independencia* (2011), la crítica del llibre de Matilde Eiroa San Francisco *Política internacional y comunicación en España*

(1939-1975). *Las cumbres de Franco con jefes de estado* (2011), la crítica del llibre de Josep Clara *Els fortins de Franco. Arqueologia militar als Pirineus catalans* (2011) i del llibre d'Abdón Mateos *La batalla de México. Final de la Guerra Civil y ayuda a los refugiados, 1939-1945* (2011).

El comissariat d'exposicions és una altra via de difusió que Gavaldà assumí en una exposició necessària i imprescindible com «El món rural a les terres de parla catalana» (2015), de caràcter itinerant. També «Catalunya, terra cooperativa» (2019), al Museu d'Història de Catalunya, institució que ha rebut el seu assessorament durant un període ben llarg.

La participació en obres col·lectives, com ara en el *Diccionari biogràfic del moviment obrer als Països Catalans*, sota la coordinació de Pelai Pagès i Maria Teresa Martínez de Sas, engegat el 1995 i publicat el 2000, o la direcció del *Llibre blanc dels centres i instituts d'estudis de parla catalana* (1998), i la intervenció en publicacions de caràcter didàctic sobre història contemporània de Catalunya: «La metodologia didàctica del coneixement de Catalunya a l'entorn social» (1993) i *Història il·lustrada de Catalunya per a petits i grans* (2008), mostren els seus centres d'interès i una agenda de treball complexa i precisa. Participa en la *Història, política, societat i cultura dels Països Catalans*, sota la direcció de Borja de Riquer, amb una aportació sobre «La pervivència del model cooperatiu» (1995), «La vida al camp (1900-1939)» (1996) i «Els estatuts de societats agrícoles» (1996). També cal destacar la seva participació en el *Diccionari d'història de Catalunya* (1992), el *Diccionari biogràfic: «Homes del catalanisme. Les Bases de Manresa»* (1995), l'*Atlas d'història de Catalunya* (1995) i el *Diccionari d'historiografia catalana* (2003).

La creació de la col·lecció de biografies Cooperativistes Catalans, amb l'empareda de la Fundació Roca i Galès,² constitueix una fita rellevant de la seva incansable passió per l'ofici. Amb la direcció de Gavaldà, els homes que lideraren el cooperativisme inspirat en els principis de Rochdale han estat recuperats, i la seva tasca militant, contextualitzada. Fins a enguany ja s'han publicat 33 monografies; ell n'ha escrit tres: *Josep M. Rendé i Ventosa* (2005), *Benet Vigo Trulls* (2007) i *Josep Roig Magriñà* (2018).

Josep Santesmases, bon amic i company, explica la seva notable activitat en l'àmbit dels centres d'estudi. Primerament va entrar a l'Institut d'Estudis Vallencs per consolidar, en la democràcia postfranquista, una institució com un programa ambiciós d'acció cultural. La seva experiència contribuí i culminà en la creació de la Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana (1992).

² <<http://www.rocagales.cat/>>

Publicacions

Els llibres i capítols de llibre i articles publicats per Antoni Gavalrà són molt nombrosos, alguns dels quals es comenten en altres contribucions d'aquest llibre d'homenatge. Em referiré al que considero la seva producció més destacable entorn dels àmbits i les problemàtiques que ha investigat i publicat; així, doncs, els seus treballs giren al voltant dels temes següents:

- Història local
- Biografies
- El treball i els dies en la Guerra Civil
- La dictadura franquista
- Els moviments socials, associacionisme agrari i cooperativisme

Abans de caracteritzar de manera sintètica una producció amplíssima en cadascun dels temes, voldria emfasitzar el que, des de la meva opinió —forjada en lectures dels seus llibres, converses i trobades amicals—, és el criteri que orienta l'historiador Gavalrà, que ha sabut localitzar-ne les fonts, les entrevistes dels anys setanta a persones exiliades, la documentació en arxius locals, provincials, estatals... La seva actitud entusiasta a descriure les troballes i els «moments *sapiens*» en treballar pacientment a les institucions que serveixen la documentació és d'una professionalitat autoexigent per descriure, relacionar, sistematitzar i fer comprensible les dades i les coordenades de les temàtiques estudiades.

Ell ha sabut trobar títols molt potents per als seus llibres, descriptius i punyents, que animen la lectura des d'un coneixement situat, com ara: *Ni pagesos ni industrials: residuals* (1990); *Jo delato, tu inculpes, ell denuncia* (1997); *Muts i a la gàbia! Aportació al sindicalisme emergent àcrata a Catalunya i al País Valencià* (1998), *Els inicis del sindicalisme vertical comercial-industrial franquista a la província de Tarragona* (2001), *Josep Recasens i Mercadé: la torxa d'un socialista irreductible* (2004), *La Catalunya pagesa: entre l'argolla d'una conflictivitat heretada i de solucions confuses (1931-1939)* (2008), *Fam de pa i de terra. La col·lectivització agrària a Catalunya* (2016) i *Enmig d'un riu desbocat. Josep Piñas Serra. President del Comitè i alcalde de Valls en temps de guerra* (2017).

Així mateix, ha sabut trobar i persuadir prologuistes de molta anomenada al llarg de la seva obra, com Josep Tarradellas (1988), Quim Arrufat (2017), o de Sans Travé a Solé Sabaté, de Pere Anguera a Pere Gabriel.

I, finalment, voldria fer notar la coherència en les seves línies de recerca. És obvi que l'anàlisi del que unes i altres publiquen mostren, implícitament, les dèries, il·lusions, vindicacions i reconeixements a l'hora de triar una temàtica, submergir-se en la recerca, articular una narrativa, intentar comprendre, no pas jutjar, comportaments del

passat... Així m'ho sembla i per això mateix es fa indestriable catalogar de biografia o d'estudi sobre la Guerra Civil el llibre *Vides imprescindibles. Victorià Casaprima, alcalde de Valls* (2015) com també succeeix en considerar Pere Segarra i l'entramat social de Societat Agrària o la insòlita experiència de les col·lectivitats agràries en el context de la Guerra Civil amb llibres importants, com ara *Fam de pa i de terra. La col·lectivització agrària a Catalunya* (2016).

Història local

La història local va viure una embranzida notable en les dècades finals del segle xx, sorgida dels nous investigadors universitaris, i en el context de la florida dels centres d'estudi locals i comarcals va proveir de consciència històrica les múltiples expectatives en la transició a la democràcia postfranquista. Gavaldà hi participà en una posició destacada.

Vallmoll serà l'espai inicial del seu interès quan hi organitza l'arxiu municipal i publica *El llibre de Vallmoll* (1986) i fins a una desena de lliuraments de la «Bibliografia Vallmollenca» publicats a *Quaderns de Vilaniu* (1984-2002) o la monografia *Cooperativa Agrícola de Vallmoll 1896-1990* (1990). En una perspectiva que s'arrela en el que és local i comarcal, posarà l'objectiu a Valls: *Cinc alcaldes de Valls per a la història: biografia i recordança de la guerra d'Espanya (1936-1939)* (1986) i *Enmig d'un riu desbocat. Josep Piñas Serra. President del Comitè i alcalde de Valls en temps de guerra* (2017).

En l'homenatge a Pere Anguera (1953-2010), el grup Isocac va voler fer èmfasi, entre altres aspectes, com ara el liberalisme o les relacions Catalunya/Espanya, en la renovació historiogràfica tributària de la història local. Gavaldà i Arnabat neditaren els materials del Congrés de 2011: «Homenatge al doctor Pere Anguera». *Història local. Recorreguts pel liberalisme i el carlisme* (2012).

Biografies

Pel que fa a la persona, aconseguir captar els éssers humans amb les seves contradiccions ha estat una altra dèria que ha assolit amb excel·lència en més de mitja dotzena de perfils d'homenots catalans, com ara *Josep Recasens i Mercadé: la torxa d'un socialista irreductible* (2004), *Josep M. Rendé i Ventosa* (2005), *Benet Vigo Trulls* (2007), *Josep Piñas Serra. President del Comitè i alcalde de Valls en temps de guerra* (2017) i, juntament amb Marcel·lí Piñana Edo, la biografia de *Josep Roig Magriñà. La cooperació agrària valenta de gestió eficaç* (2018).

La República i la Guerra Civil

Algú nascut en una família pagesa del Camp de Tarragona i de la seva generació havia de dedicar hores d'estudi i consulta documental i reflexió entorn de la gran clivella social derivada de la Guerra Civil. Més en concret, com farà amb el període franquista, centrant l'atenció en el món rural i el conflicte agrari. Així, trobem textos ben escrits i ben resolts en hipòtesis contrastades a «Economia de guerra. Imatges 1936-1939. La guerra civil a les comarques tarragonines» (2008); «La Catalunya pagesa: entre l'argolla d'una conflictivitat heretada i de solucions confuses (1931-1939)» (2008), al voltant de l'horitzó d'expectativa i les limitacions objectives en la política social agrària republicana; «Aspectes de la vida al món rural: canvis i continuïtats en confrontació» (2006) o «La república i el cru conflicte social de la terra, 1931-1939» (2007), o una mena de trilogia fonamental de la majoritària Catalunya no urbana als anys trenta.

L'alternativa col·lectivista a les relacions socials pageses esdevingué realitat en el breu període de la guerra i revolució social. Gavaldà n'ha estudiat les tipologies, les actuacions i els debats confrontats: *La col·lectivització agrària a l'Alt Camp (1936-1939)* (2016), *Fam de pa i de terra. La col·lectivització agrària a Catalunya* (2016) i *Cataluña: avatares de la colectivización agraria (1936/1939). Una persistente disputa social y política* (2019). Antoni Gavaldà és, sens dubte, el millor especialista de l'experiència revolucionària al camp català entre 1936-1938.

El franquisme

L'aproximació historiogràfica a la dictadura ha abastat aspectes diversos, però el que caracteritza les publicacions de Gavaldà sobre aquesta temàtica és la focalització en la repressió franquista i el sindicalisme vertical agrari.

En el primer cas va ser pioner en l'estudi de la denominada Causa General, que pretenia criminalitzar els republicans vençuts partint d'un qüestionari que havien d'emplenar els ajuntaments i les institucions del règim. El resultat no assolí la magnitud que la propaganda feixista augurava sobre les barbaritats de l'acció republicana (repressió contra els béns i els homes de l'Església... i violència a la rereguarda), si bé va servir per ampliar els perímetres de la repressió militar i socialitzar la por, com també ho feu l'aplicació de la legislació sobre responsabilitats polítiques. El llibre «*Jo delato, tu inculpes, ell denuncia*» (1997) i l'article «La Causa General, font històrica de fonts» (2006) aportaren una radiografia exhaustiva de la comarca de l'Alt Camp i van esdevenir un model metodològic que altres recerques han fet servir. Ha publicat anàlisis d'àmbit local per als municipis de la Riba, Vila-rodona, Alcover o Figuerola del Camp: «Aspectes de la repressió franquista a la Riba (I)» (1994), «Aspectes de la repressió franquista la Riba (II)» (1995), «La repressió franquista a Alcover als primers anys

de la postguerra» (1996), «Apunts de la repressió franquista a Vila-Rodona» (1997), «Vicissituds de la repressió franquista a Figuerola» (1997).

La columna vertebral de la repressió, «Les presons de Franco» (2004), o la relació del franquisme amb la tradició cooperativa han interessat molt a Gavaldà; així, hi dedicà el llibre *Joan Busquets Queralt, afusellat. Repressió franquista a Valls* (2005). I també la reflexió en publicacions locals en ocasió de commemoracions, com ara *Història econòmico-social de les cooperatives agrícoles de Nulles (1917-1992)* (1993), *100 anys creixent junts. Centenari del Cellar Cooperatiu de Vila-Rodona (1919-2019)* (2019) i «La Palma d'Ebre: els avatars d'un sindicat agrícola viu i actiu» (2019).

El sindicalisme vertical, una pretensió feixistitzant de suprimir la lluita de classes, s'expressa al món rural en les *hermandades de labradores y ganaderos*. Conèixer en profunditat la contrarevolució agrària, els seus mecanismes i les persones que hi donaren forma a la província de Tarragona ha ocupat les dues darreres dècades de la recerca de Gavaldà amb una primera aproximació: *La formació del sindicalisme franquista a Reus i el Baix Camp* (2000), «Els inicis del sindicalisme vertical comercial-industrial franquista a la província de Tarragona: (sindicació de *carajillo* i *faría*)» (2001), «L'estudi del sindicalisme vertical: cap a nous punts de vista» (2007) i «El sindicalisme pagès a les Terres de l'Ebre (1939-1944)» (2013). També *Les hermandades de labradores y ganaderos a l'inici de la postguerra: el cas del Baix Penedès* (1996), «Sindicalisme agrari durant el franquisme i la transició» (2003), *El naixement del nou sindicalisme d'orden y mando. Anys quaranta a Valls i comarca* (2006), «¡Viva el sindicato!». *Pagesos a les Terres de l'Ebre (1939-1944)* (2011), *El sindicalisme al Priorat: de l'eufòria al destorb (1939-1944)* (2012) i *L'articulació sindical a la Conca de Barberà (1939-1944)* (2013). Una autèntica sèrie de monografies sobre el sindicalisme a les deu comarques de la Catalunya nova. Una pretensió assolida de radiografia dels modes i els homes que vertebraren el franquisme al camp. Els seus estudis han animat recerques en altres territoris hispànics en un exercici de mestratge.

L'exili, l'èxode humà que comportà la victòria franquista en la Guerra Civil, ha estat un tema d'interès sobre el qual ha fet ressenyes crítiques dels llibres d'Herrerín López: *La CNT durante el franquismo. Clandestinidad y exilio (1939-1975)* (2006), d'Egido i Eiroa: *Los grandes olvidados. Los republicanos de la izquierda en el exilio*. (2006), de Fontserré: *Un exiliado de tercera. En París durante la Segunda Guerra Mundial* (2006) o de Martínez i Tapia: *El ojo del exilio. Fotografía de Enrique Tapia Jiménez. El exilio de los republicanos españoles en Francia* (2006).

Cooperativisme, sindicalisme i lleure sota control: «Oci i "formació" de postguerra a través de commemoracions forçades: cap als "25 años de paz" a una població del Camp de Tarragona» (1993) i «Consideracions entorn de les festes del franquisme a l'Alt Camp» (1997) completen una llarga dedicació a l'estudi d'aspectes sovint bandejats en la caracterització de la dictadura de Franco. I és que, com bé sosté el professor Thomàs, allò que captiva Gavaldà són les relacions socials al camp sota el franquisme.

Cooperativisme i moviment social agrari

Altres contribucions en aquest llibre m'eximeixen de descriure amb detall les aportacions del doctor Gavaldà en aquesta temàtica tan central.

La recerca sobre sociabilitats ha ocupat els membres del grup de recerca Isocac, que en obres col·lectives hem conreat una aproximació a la realitat dels grups formals i informals que vehiculen les relacions humanes, ajuden a resoldre necessitats i polititzen la vida quotidiana i el lleure. Sobre això Gavaldà ha publicat, juntament amb Ramon Arnabat, «Sociabilidad y asociacionismo como factores de movilización social: el mundo rural catalán entre 1870 y 1980» (2015), així com en solitari, com la majoria de la seva obra, «El cooperativismo agrario catalán: un espacio de sociabilidad y ciudadanía» (2017), «Sociabilidad agraria en la Cataluña contemporánea» (2014), «Sociabilidades a la Catalunya pagesa: de les col·lectivitats a les Hermandades (1936-1944)» (2015) o «La Catalunya agrària associada: societats i sindicats» (2020).

En acabar aquesta complexa, per impressionant, síntesi selectiva de les publicacions realitzades per Antoni Gavaldà, m'agrada esmentar dues obres. La contribució al llibre *Ni pagesos ni industrials: residuals* (1990), palesa el compromís social de l'historiador en resposta al Pla de Residus que la Generalitat presidida per Jordi Pujol volia implantar a Forès i al Pla de Santa Maria i l'acció col·lectiva que articulà el refús i l'assoliment de la retirada del projecte. La segona, d'un significat *engagé*, s'ha publicat més recentment a Xile amb Pablo Aravena i Ramon Arnabat: *La razón de la historia. ¿Qué es pensar históricamente?* (2019), amb motiu de la seva estada acadèmica a la Universitat de Valparaíso.

Amb aquestes paraules voldria retre homenatge a l'amic Antoni Gavaldà, que gaudeix d'una jubilació ben merescuda. En la confiança que, per molts anys, ens continuarà interpel·lant amb la seva perspectiva crítica de la realitat i amb nous treballs d'una història per formar, una història per ensenyar.

Bibliografia

- ARAVENA, P., ARNABAT, R., i GAVALDÀ, A. (ed.) (2019). *Josep Fontana: La razón de la historia. ¿Qué es pensar históricamente?* Colección Política de la Teoría. Xile: Ediciones Escaparate SpA–Universidad de Valparaíso/ URV. Publicacions URV.
- GAVALDÀ I TORRENTS, A. (1983). *El llibre de Vallmoll*. Valls: Institut d'Estudis Vallencs.
- GAVALDÀ I TORRENTS, A. (1984). «Bibliografia vallmollenca I». *Quaderns de Vilaniu. Miscel·lània de l'Alt Camp*, maig (5), 157-205.
- GAVALDÀ I TORRENTS, A. (1986). «Bibliografia vallmollenca II». *Quaderns de Vilaniu. Miscel·lània de l'Alt Camp*, maig (9), 29-54.
- GAVALDÀ I TORRENTS, A. (1986). «Cinc alcaldes de Valls per a la història: biografia i recordança de la guerra d'Espanya (1936-1939)». *Quaderns De Vilaniu* (10), 77-96.
- GAVALDÀ I TORRENTS, A. (1988). «El Josep Tarradellas que vaig conèixer.» *Llum*, agost, 23-24.
- GAVALDÀ I TORRENTS, A. (1989). *L'associacionisme agrari a Catalunya. El model de la Societat Agrícola de Valls: 1888-1988* (2 vol.). Valls: Institut d'Estudis Vallencs.
- GAVALDÀ I TORRENTS, A. (1990). «Cooperativa Agrícola de Vallmoll 1896-1990». *Revista Unió*, març (329-332), 10-14.
- GAVALDÀ I TORRENTS, A., et alii (1990). *Ni pagesos ni industrials: residuals*. Valls: Institut d'Estudis Vallencs-Estudis Comarcals.
- GAVALDÀ I TORRENTS, A. (1991). «Bibliografia vallmollenca III». *Quaderns de Vilaniu. Miscel·lània de l'Alt Camp*, maig (19), 71-92.
- GAVALDÀ I TORRENTS, A. (1992). «Bibliografia vallmollenca V». *Quaderns de Vilaniu. Miscel·lània de l'Alt Camp*, novembre (22), 65-84.
- GAVALDÀ I TORRENTS, A. (1992). «Bibliografia vallmollenca IV». *Quaderns de Vilaniu. Miscel·lània de l'Alt Camp*, maig (21), 71-89.
- GAVALDÀ I TORRENTS, A. (1992). «23 entrades». Dins J. MESTRE (dir.), *Diccionari d'història de Catalunya*. Barcelona: Edicions 62.
- GAVALDÀ I TORRENTS, A. (1993). *La metodologia didàctica del coneixement de Catalunya a l'entorn social*. Tarragona: Universitat Rovira i Virgili.
- GAVALDÀ I TORRENTS, A. (1993). «Oci i "formació" de postguerra a través de commemoracions forçades: cap als "25 años de paz" a una població del Camp de Tarragona» (p. 139-150). Dins M. BARCELÓ CRESPI, & B. SUREDA GARCÍA (coord.), *Espai i temps d'oci a la història, XI Jornades d'estudis històrics locals: Palma, del 14 al 17 de desembre de 1992*. Palma: Institut d'Estudis Baleàrics.

- GAVALDÀ I TORRENTS, A., & SANTESMASES I OLLÉ, J. (1993). *Història econòmico-social de les cooperatives agrícoles de Nulles (1917-1992)*. Valls: Institut d'Estudis Vallencs.
- GAVALDÀ I TORRENTS, A. (1994). *Aspectes de la repressió franquista a la Riba (I)*. El Brugent (desembre), 18-19.
- GAVALDÀ I TORRENTS, A. (1994). «Bibliografia vallmollenca VI». *Quaderns de Vilaniu. Miscel·lània de l'Alt Camp*, maig (25), 49-66.
- GAVALDÀ I TORRENTS, A. (1995). «Bibliografia vallmollenca VII». *Quaderns de Vilaniu. Miscel·lània de l'Alt Camp*, novembre (28), 97-114.
- GAVALDÀ I TORRENTS, A. (1995). «Aspectes de la repressió franquista a la Riba (II)». *El Brugent*, 136, 18-21.
- GAVALDÀ I TORRENTS, A. (1995). «Autor de textos i figures: cooperativisme agrícola; col·lectivitzacions i bombardejos». Dins AADD, *Atles d'història de Catalunya* (p. 240; 252-241; 253). Barcelona: Edicions 62.
- GAVALDÀ I TORRENTS, A., GATELL VIDAL, J., & OLLÉ ROMEU, J.M. (1995). *Homes del catalanisme. Bases de Manresa. Diccionari biogràfic*. Barcelona: Rafael Dalmau.
- GAVALDÀ I TORRENTS, A. (1995). «La pervivència del model cooperatiu» (p. 291-299). Dins B. DE RIQUER (dir.), *Història, política, societat i cultura dels Països Catalans* (vol. VIII). Barcelona: Enciclopèdia Catalana.
- GAVALDÀ I TORRENTS, A. (1996). «La repressió franquista a Alcover als primers anys de la postguerra», *Centre d'Estudis Alcoverencs* (74), 14-30.
- GAVALDÀ I TORRENTS, A. (1996). «La vida al camp» (p. 240-257). Dins B. DE RIQUER (dir.), *Història, política, societat i cultura dels Països Catalans* (vol. VIII). Barcelona: Enciclopèdia Catalana.
- GAVALDÀ I TORRENTS, A. (1996). «Els estatuts de societats agrícoles» (p. 156-157). Dins B. DE RIQUER (dir.), *Història, política, societat i cultura dels Països Catalans* (vol. VII). Barcelona: Enciclopèdia Catalana.
- GAVALDÀ I TORRENTS, A. (1996). *Les «hermandades de labradors y ganaderos» a l'inici de la postguerra: el cas del Baix Penedès*. Vilafranca del Penedès: Institut d'Estudis Penedesencs.
- GAVALDÀ I TORRENTS, A. (1997). «Consideracions entorn de les festes del franquisme a l'Alt Camp» (p. 221-232). Dins J. CAPDEVILA I CAPDEVILA, & A. GARCIA LARIOS, *La festa com a vehicle de sociabilitat i d'expressió política*. Montserrat: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- GAVALDÀ I TORRENTS, A. (1997). «Jo delato, tu inculpes, ell denuncia...» (*Repressió franquista a Valls i comarca*). Valls: Institut d'Estudis Vallencs.

- GAVALDÀ I TORRENTS, A. (1997). «Apunts de la repressió franquista a Vila-rodonà». *La Resclosa* (1), 97-118.
- GAVALDÀ I TORRENTS, A. (1997). *Vicissituds de la repressió franquista a Figuerola*. El Diabló, 6-9.
- GAVALDÀ I TORRENTS, A. (1998). «Muts i a la gàbia! Aportació al sindicalisme emergent àcrata a Catalunya i al País Valencià» (p. 305-322). Dins J. BARRULL, J. J. BUSQUETA, & E. VICEDO (ed.), *Solidaritats pageses, sindicalisme i cooperativisme*. Lleida: Institut d'Estudis Ilerdencs.
- GAVALDÀ I TORRENTS, A. (1998). *Libre blanc dels centres i instituts d'estudis de Catalunya*. Saragossa: Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana.
- GAVALDÀ I TORRENTS, A. (1998). «Bibliografia vallmollenca VIII». *Quaderns de Vilaniu. Miscel·lània de l'Alt Camp*, novembre (34), 109-126.
- GAVALDÀ I TORRENTS, A. (1999). «Bibliografia vallmollenca IX». *Quaderns de Vilaniu. Miscel·lània de l'Alt Camp*, novembre (36), 77-93.
- GAVALDÀ I TORRENTS, A. (2000). «415 entrades biogràfiques». Dins P. PAGÈS BLANCH, & M. T. MARTÍNEZ DE SAS (coord.), *Diccionari biogràfic del moviment obrer als Països Catalans*. Montserrat: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- GAVALDÀ I TORRENTS, A. (2000). *La formació del sindicalisme franquista a Reus i el Baix Camp*. Reus: Associació d'Estudis Reusencs.
- GAVALDÀ I TORRENTS, A. (2001). «Els inicis del sindicalisme vertical comercial-industrial franquista a la província de Tarragona: sindicació de *carajillo* i *fària*» (p. 155-164). Dins R. ARNABAT, & M. MARÍN (ed.), *Franquisme i transició democràtica a les terres de parla catalana*. Barcelona: Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana.
- GAVALDÀ I TORRENTS, A. (2002). «Bibliografia vallmollenca X». *Quaderns de Vilaniu. Miscel·lània de l'Alt Camp*, maig (41), 67-88.
- GAVALDÀ I TORRENTS, A. (2003). «2 entrades.» Dins A. SIMON I TARRÉS (dir.), *Diccionari d'historiografia catalana*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana.
- GAVALDÀ I TORRENTS, A. (2003). «Sindicalisme agrari durant el franquisme i la transició» (p. 151-170). Dins S. GARRIDO, et alii (ed.), *Sindicalisme i món rural a Catalunya, 1900-1975*. Barcelona: L'Arc de Berà.
- GAVALDÀ I TORRENTS, A. (2004). *Josep Recasens i Mercadé: la torxa d'un socialista irreductible*. Barcelona: Arxiu Històric - Fundació Rafael Campalans.
- GAVALDÀ I TORRENTS, A., et alii (2004). *Les presons de Franco. Museu d'Història de Catalunya, 27 de novembre de 2003-12 d'abril de 2004*. Barcelona: Generalitat de Catalunya.
- GAVALDÀ I TORRENTS, A. (2005). *Joan Busquets Queralt, afusellat. La repressió franquista a Valls*. Tarragona: El Mèdol.

- GAVALDÀ I TORRENTS, A. (2005). *Josep Maria Rendé i Ventosa*. Barcelona-Valls: Fundació Roca i Galès-Cossetània.
- GAVALDÀ I TORRENTS, A. (2006). «La Causa General, font històrica de fonts». *Informació*, febrer (29), 2.
- GAVALDÀ I TORRENTS, A. (2006). «Aspectes de la vida al món rural: canvis i continuïtats en confrontació» (p. 255-284). Dins J. BOLÓS, J. JARNE, & E. VICEDO (ed.), *Condicions de vida al món rural. Cinquè congrés sobre sistemes agraris, organització social i poder local*. Lleida: Institut d'Estudis Ilerdencs.
- GAVALDÀ I TORRENTS, A. (2006). *Iberoamericana* (2001-), 6(22), 271-272.
- GAVALDÀ I TORRENTS, A. (2006). *Iberoamericana* (2001-), 6(22), 272-273.
- GAVALDÀ I TORRENTS, A. (2006). *Iberoamericana* (2001-), 6(22), 273-275.
- GAVALDÀ I TORRENTS, A. (2006). *Iberoamericana* (2001-), 6(24), 267-268.
- GAVALDÀ I TORRENTS, A. (2006). *El naixement del nou sindicalisme d'orden y mando. Anys quaranta a Valls i comarca*. Tarragona: El Mèdol.
- GAVALDÀ I TORRENTS, A. (2007). «L'estudi del sindicalisme vertical: cap a nous punts de vista». *Frontissa. Publicació semestral de la Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana* (13), 15-17.
- GAVALDÀ I TORRENTS, A. (2007). «La república i el cru conflicte social de la terra, 1931-1939. Perspectiva des de la Catalunya autònoma» (p. 107-121). Dins S. SERRA BUSQUETS, & A. COMPANY MATES (coord.), *La Segona República. XXV Jornades d'Estudis Històrics Locals*. Palma: Institut d'Estudis Balearics.
- GAVALDÀ I TORRENTS, A. (2007). *Benet Vigo Trulls*. Barcelona-Valls: Fundació Roca i Galès-Cossetània.
- GAVALDÀ I TORRENTS, A. (2008). «Economia de guerra» (p. 178-186). Dins A. MAYAYO ARTAL, *Imatges 1936-1939. La Guerra Civil a les comarques tarragonines*. Girona: Hermes Comunicacions.
- GAVALDÀ I TORRENTS, A. (2008). Assessor didàctic. *Història il·lustrada de Catalunya per a petits i grans. De la prehistòria a Jaume I* (vol. 1). Barcelona: Edicions 62.
- GAVALDÀ I TORRENTS, A. (2008). Assessor didàctic. *Història il·lustrada de Catalunya per a petits i grans. De Napoleó al nou Estatut* (vol. 3). Barcelona: Edicions 62.
- GAVALDÀ I TORRENTS, A. (2008). Assessor didàctic. *Història il·lustrada de Catalunya per a petits i grans. Atlas històric* (vol. 4). Barcelona: Edicions 62.
- GAVALDÀ I TORRENTS, A. (2008). «La Catalunya pagesa: entre l'argolla d'una conflictivitat heretada i de solucions confuses (1931-1939)» (p. 715-738). Dins J. SANTESMASES (coord.), *Republicans i republicanisme a les terres de parla catalana*. Valls: Cossetània-Publicacions de la CCEPC.
- GAVALDÀ I TORRENTS, A. (2010). *Iberoamericana* (2001-), 10(39), 338-339.
- GAVALDÀ I TORRENTS, A. (2011). *Iberoamericana* (2001-), 11(44), 236-238.

- GAVALDÀ I TORRENTS, A. (2011). *Iberoamericana* (2001-), 11(44), 231-232.
- GAVALDÀ I TORRENTS, A. (2011). *Iberoamericana* (2001-), 11(41), 258-260.
- GAVALDÀ I TORRENTS, A. (2011). «¡Viva el sindicato!». *Pagesos a les Terres de l'Ebre (1939-1944)*. Barcelona: Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana.
- GAVALDÀ I TORRENTS, A. (2012). *El sindicalisme al Priorat: de l'eufòria al destorb (1939-1944)*. Barcelona: Pagès editors.
- GAVALDÀ I TORRENTS, A., & ARNABAT MATA, R. (2012). «Història local. Recorreguts pel liberalisme i el carlisme», *Homenatge al doctor Pere Anguera* (vol. 1, p. 11-22). Catarroja: Editorial Afers.
- GAVALDÀ I TORRENTS, A. (2013). *L'articulació sindical a la Conca de Barberà (1939-1944)*. Montblanc: Centre d'Estudis de la Conca de Barberà.
- GAVALDÀ I TORRENTS, A. (2013). «El sindicalisme pagès a les Terres de l'Ebre (1939-1944)» (p. 273-282). Dins AADD, *Terres de cruïlla. Estudis sobre les comarques de la diòcesi de Tortosa*. Benicarló: Onada Edicions.
- GAVALDÀ I TORRENTS, A. (2014). «Sociabilidad agraria en la Cataluña contemporánea» (p. 145-154). Dins R. ARNABAT I MATA, & M. DUCH PLANA (coord.), *Historia de la sociabilidad contemporánea. Del asociacionismo a las redes sociales*. València: Universitat de València - Servei de Publicacions.
- GAVALDÀ I TORRENTS, A. (2015). «Vides imprescindibles. Victorià Casaprima, alcalde de Valls». Dins J. CASASSAS (dir.), *La llavor de la llibertat. La Segona República a Catalunya. Un país en tensió 1934-1936* (vol. 2). Barcelona: Ara Llibres.
- GAVALDÀ I TORRENTS, A. (2015). «Sociabilitats a la Catalunya pagesa: de les col·lectivitats a les Hermandades (1936-1944)» (p. 207-246). Dins M. DUCH I PLANA, R. ARNABAT I MATA, & X. FERRÉ I TRILL (coord.), *Sociabilitats a la Catalunya contemporània. Temps i espais en conflicte*. Montserrat: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- GAVALDÀ I TORRENTS, A., & ARNABAT MATA, R. (2015). «Sociabilidad y asociacionismo como factores de movilización social: el mundo rural catalán entre 1870 y 1980» (p. 169-194). Dins S. CASTILLO & M. DUCH (coord.), *Sociabilidades en la historia*. Madrid: Los Libros de la Catarata.
- GAVALDÀ I TORRENTS, A. (2016). *Fam de pa i de terra. La col·lectivització agrària a Catalunya*. Tarragona: Servei de Publicacions de la URV.
- GAVALDÀ I TORRENTS, A. (2016). *La col·lectivització agrària a l'Alt Camp (1936-1939)*. Tarragona: Servei de Publicacions de la URV.
- GAVALDÀ I TORRENTS, A. (2017). *Enmig d'un riu desbocat. Josep Piñas Serra. President del Comitè i alcalde de Valls en temps de guerra*. Barcelona-Valls: Fundació Roca i Galés - Cossetània.

- GAVALDÀ I TORRENTS, A., & ARNABAT MATA, R. (2017). «El cooperativismo agrario catalán: un espacio de sociabilidad y ciudadanía (1887-1939)» (p. 831-843). Dins D. A. GONZÁLEZ MADRID, M. ORTIZ HERAS, & J. S. PÉREZ GARZÓN (coord.), *La Historia: lost in translation?* Ciudad Real: Universidad de Castilla la Mancha - Ediciones de la Universidad de Castilla la Mancha.
- GAVALDÀ I TORRENTS, A., & PIÑANA EDO, M. (2018). *Josep Roig Magriñà. La cooperació agrària valenta, de gestió eficaç*. Barcelona-Valls: Fundació Roca i Galés - Cossetània.
- GAVALDÀ I TORRENTS, A. (2019). *Cataluña. Avatares de la colectivización agraria (1936/1939). Una persistente disputa social y política*. Madrid-Tarragona: Fundación de Estudios Libertarios Anselmo Lozano - URV.
- GAVALDÀ I TORRENTS, A. (2019). «La Palma d'Ebre: els avatars d'un sindicat agrícola viu i actiu» (p. 15-21). Dins FILELLA CUBELLS, Josep Lluís (coord.), *Lo Sindicat de la Palma. Cent anys de cooperativisme (1919-2019)*. La Palma: Agrícola i Secció de Crèdit la Palma SCCL.
- GAVALDÀ I TORRENTS, A. (2020). «La Catalunya agrària associada: societats i sindicats» (p. 53-76). Dins M. DUCH PLANA, R. ARNABAT MATA, & A. GAVALDÀ I TORRENTS (ed.), *La Catalunya associada (1868-1938)*. València: Publicacions de la Universitat de València.
- SANTESMASES I OLLÉ, J. (2019). *100 anys creixent junts. Centenari del Celler Cooperatiu de Vila-rodona (1919-2019). Conreus, paisatge, patrimoni i història*. Vila-rodona: El Cellar Cooperatiu.